

certum crimen nullum legitimæ defensionis, nullum A justæ excusationis colorem recipit. Luce igitur clarius patet omnibus, quod nullis meritorum privilegiis, nulla præeunte electione ad tanti sacerdotii gradum est assecutus; sed tyrannica violentia intrusus in ovile Domini, cum non per ostium intravit, sed aliunde per ambitionem et simoniacam hæresim tanquam fur et latro impudentissime irrupit; et quod sine magno dolore et cordis compunctione dicere non possumus, locum legitimi pastoris sibi usurpavit, quem sibi sancta Wrtzeburgensis ecclesia de filiis suis communi voto et consensu cleri, et plebis, nobisque laudantibus, et consentientibus canonice intronizandum elegerat, utpote natalibus, et moribus nobilem, ecclesiastica disciplina adprime eruditum, fide catholicum, natura prudentem, vita castum, sobrium, humilem, affabilem, litteratum, in lege Dei instructum, in sensibus Scripturarum cautum, et per omnia sacerdotali nomine et honore dignissimum.

III

Cleri Rothomagensis. — De electione Hugonis in archiepiscopum Rothomagensis.

(Anno 1130.)

[Spicileg. ed. de Labarre, III, 484.]

Domino et papæ universali HONORIO, Rothomagen-

EPISTOLÆ HILDEBERTI CENOMANENSIS AD HONORIUM

(Vide in Hildeberto, infra.)

(30) Vide epistolam Henrici I, Anglorum regis, ad Innocentium II papam, in Innocentio II, ad an. 1143.

ANNO DOMINI MCXXX

VIVIANUS PRÆMONSTRATENSIS

HARMONIA

SIVE

TRACTATUS DE LIBERO ARBITRIO ET GRATIA.

(MARTENE, ampl. Collect. IX, 1075, ex ms. codice collegii regali Navarrae.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Ignotus hactenus prodit Vivianus Præmonstratensis, cum Harmonia sua seu Tractatu de libero arbitrio Ignotus, inquam, utpote cujus nullam mentionem facit Præmonstratensis Joannis Pagii Bibliotheca, nullam Casimirus Oudin, Præmonstrati et ipse olim alumnus, qui ordinis sui auctores diligenter perquisitos accurate recensuit in Supplemento ad librum Bellarmini De scriptoribus ecclesiasticis; nullum denique alii bibliothecarum concinnatores. Fuit autem Vivianus, uti conjicere licet, unus ex primis S. Norberti discipulis, scripsitque non multo post jacta ordinis sui fundamenta; id saltem non obscure indicare videntur hæc ejus verba: « Vivianus pauperum Præmonstratæ Ecclesiæ minimus, » quæ nascentem religionem omnino sapiunt. Fundatum est autem deserto in loco Laudunensis diœcesis, divinitus antea præmonstrato, primum S. Norberti cœnobiū anno Christi 1120, ac proinde Vivianum Harmoniam suam circa annum 1130 scripsisse existimamus, paulo postquam S. Bernardus ejusdem argumenti tractatum, cujus ille meminit, concinnavit, id quod Mabillonio teste contigit ante annum 1128. In hoc autem tractatu Vivianus Clarevallensis abbatis doctrinam secutus est, quam et « aliorum cathedram magisterii nominatorum fuisse asserit. » Cæterum hoc ejus opusculum debemus humanitati clarissimi viri domini Davole bibliothecæ regii Navarrae collegii præfecti, qui codicem auctoris fere ævo exaratum nobiscum communicavit.

PROLOGUS

AD GERARDUM B. QUINTINI DECANUM.

GERARDO ecclesiae Beati Quintini decano et magistro, VIVIANUS pauperum Præmonstratæ Ecclesiæ minimus, futuræ libertatis donativum feliciter expectare.

Inter duos controversiam de libertate arbitrii novisti et novimus; alterius quorum sententiæ vos consensum tribuisse forsitan recolitis et nos recolimus. Postea quemdam librum, quem dominus Bernardus Clarevallensis abbas de libero arbitrio et gratia composuit, inter manus habuimus, ubi prædictam sententiam, quam et ab aliis antea ventila-

tam audieramus, reperimus. Mittimus itaque vobis ipsam secundum verba præmemorati sapientis et quorundam aliorum cathedra magisterii nominatorum in hoc tractatu comprehensam, quatenus inspicatis eam et attendatis, non quia vos sapiens, audiens, sapientior inde sitis; per vos enim in huiusmodi satis sapitis; sed putamus quod sententia quæ in transitu ac semel audita discretioni vestræ complacuit, attentius inspecta et decies repetita placebit.

HARMONIA.

1. Omne bonum, ut scriptum invenitur, pulchrius elucescit quando in commune deducitur. Hinc est quod Creator noster, qui extrinsecus nullo administrationis adminiculo indigebat, imo qui summum bonum, summa beatitudo, et sibi usquequaque sufficiens est et erat, utpote ejus potentia, sapientia, bonitas, quemadmodum ne crescere, sic nec minui potest vel poterat. Ille, inquam, Dominus tam potenter sapiens, et tam sapienter bonus, creaturam rationalem, videlicet angelum et hominem condidit, quibus rationis et intelligentiæ lumen iufudit. Vult enim hic illuminata oculis creatura creatorem suum inspiceret, inspectum cognosceret, cognitum diligeret, dilectum imitaretur quantum posset. Siquidem non hoc vult, ut pulchrius posset elucescere. Hoc enim impossibile est quantum ad se, nec hoc fecit, quia inde posset ditior esse, cui nihil poterat deesse; sed ut pulchram, divitem, ac beatam rem creatam faceret, cui se pulcherrimum ostenderet, cui divitias ac beatitudinem suæ divinitatis demonstraret. In hac prædicta creatura, in mundiali etiam fabrica, ut ipsi homini tota subserviret præparata, consideratur et noscitur tanti artificis potentia, per ipsarum scilicet magnitudinem, sapientia per earum pulchritudinem, bonitas per earum utilitatem. Quæ omnia etsi in hoc universaliter convenient, quod a bono scilicet Deo bona creatura fieret, secundum quod Deus vidit cuncta quæ fecerat, et erant valde bona: tamen quantum rationalis creatura ab irrationali vel insensibili differat, non est nostrum docere vel dicere, cum omnis qui dote rationis utitur, si attendere velit, hoc discernat. Hæc enim secundum libertatem arbitrii penes quod omne consistit meritum, ad sui Creatoris imaginem creata, sola misera fieri potest

vel beata; misera, peccando, a Deo suo alienata; beata, poenitendo, confitendo, satisfaciendo, suo principio reformata; secundum hoc quod dixi, diffinitio liberi arbitrii ipsi congruere videtur, quod sic a quibusdam diffinitur: Liberum arbitrium est voluntarius et liber consensus; vel sic: Liberum arbitrium est habilitas rationalis voluntatis, qua bonum eligitur, gratia cooperante, et malum ipsa deserente; ut liberum ad voluntatem, arbitrium referatur ad rationem. In his enim duobus consistit, voluntate scilicet et ratione. Rationis est videre quid sit eligendum vel non; voluntatis est appetere. Et ideo ratio tanquam pedissequa viam docet, illud quod videt faciendum consulendo, suumque contrarium dehortando. Voluntas tanquam domina rationem secum trahit, ad quodcumque declinata fuerit. Non enim trahitur voluntas a ratione, sed solummodo monstrat ratio quid appetere debeat: ratio vero a voluntate trahitur, et in his quæ ipsi rationi contraria sunt ducitur. Et cum ipsius sit naturaliter voluntati in malo contradicere, hoc est non illud esse faciendum judicare, et vinci tamen et consentire. Ipsa enim data est voluntati ut instruat illam, non destruat: destrueret autem si necessitatem ei ullam imponeret, quominus libere pro arbitrio, sive in bonum sive in suum contrarium sese verteret. Quod si horum quodlibet ratione repugnante fieret, scilicet ut quo vellet voluntas seipsam vertere non posset, voluntas ipsa jam non esset. Quippe ubi necessitas, jam non voluntas, nec libertas, et ideo nec meritum. Sola namque voluntas quæ libera semper est, et nunquam cogi potest, apud Deum judicatur, ac beatitudinem sive miseriam promeretur. Sensus vero, ut appetitus, nec beatum nec miserum faciunt; alioquin bruta ani-

malia beatitudinem vel miseriam essent participantia. Ingenium etiam et memoria, vel huiusmodi cætera, nec justum constituunt, nec injustum, et sic etiamsi tarditatem vel labilitatem habeant, non habent imputari.

2. Et ut convenientius quod volumus ostendamus, paulo altius repetendum æstimamus. In rebus corporeis non id vita quod sensus, nec sensus quod appetitus, nec ille quod consensus. Est enim in quolibet corpore vita internus ac naturalis motus, vigenstantum intrinsecus: sensus vero vitalis in corpore motus, vigilans et extrinsecus; appetitus autem naturalis vis in animante movendis avide sensibus attributa. Verum consensus nutus est voluntatis spontaneus, vel etiam habitus animi liberi sui. Porro voluntas est motus rationalis sensui præsidens et appetitui, habens quocunque se volverit rationem semper comitem, et quodammodo, ut diximus, pedissequam, non quod semper ex ratione, sed quod nunquam absque ratione moveatur: ita ut multa faciat per ipsam contra ipsam. Hoc est per ejus quasi ministerium contra ejus consilium sive judicium; unde est illud: *Prudentiores filii sæculi hujus filiis lucis in generatione sua* (Luc. xvi, 8). Et iterum: *Sapientes sunt ut faciant mala* (ibid.). Neque enim prudentia seu sapientia inesse creaturæ potest vel in malo, nisi per rationem. Itaque nos habentes vitam cum arboribus, sensum et appetitum, et æquam vitam cum volucribus, id quod dicitur voluntas ab utroque discernit. Cujus voluntatis consensus utique voluntarius, non necessarius, dum aut justos probat aut injustos, etiam merito facit beatos vel miseros. Is ergo talis consensus ob voluntatis inamissibilem libertatem, et rationis quod secum semper et ubique portat indeclinabile judicium, non incongruum dicitur liberum arbitrium. Ipse liber sui propter voluntatem, ipse iudex sui propter rationem. Ideoque quia nulla vi, nulla necessitate cogitur, merito, ut diximus, apud Deum judicatur, ac bonum vel malum promeretur. Cæterum quod sui liberum non esse agnoscitur, quo pacto ei bonum vel malum imputatur. Excusat namque utrumque necessitas, quæ ubi fuerit, nulla est libertas. Sic nec meritum, ac per hoc nec judicium. Sed in talibus locis semper excipitur originale peccatum, quod aliam constat habere rationem.

3. *Libertas est triplex. Libertas a necessitate.* — Postquam quæ præmittenda erant, quædam præmissimus, aliquid de triplici libertate videamus. Inde quorundam ponemus sententias, aliquantulum quibusdam diversas. Diversa quidem dicunt, sed tamen quasi quamdam harmoniam efficiunt. Cum enim dicatur harmonia diversorum sonorum in unum, redacta concordia, ipsam quasi efficere videntur, qui, etsi diversa sentiant vel proferant, tamen a tramite veritatis recedere nequaquam inveniuntur. Libertas igitur alia a necessitate, alia a peccato, alia a miseria. Libertas a necessitate æque et indifferenter Deo universæque tam bonæ quam male

A congruit rationali creaturæ, nec peccato nec miseria amittitur vel minuitur, nec major est in justo quam in peccatore, nec in angelo quam in homine. Quomodo itaque ad bonum conversus per gratiam humanæ voluntatis consensus eo libere bonum et in bono liberum hominem facit, quo voluntarius efficitur, non invitus pertrahitur: sic sponte devolutus in malum, in malum nihilominus tam liberum quam spontaneum constituit, sua utique voluntate ductum, non aliunde coactum ut malus sit. Et sicut coelestis angelus aut etiam ipse Deus permanet libere bonus, nec aliqua necessitate extrinseca; sic profecto diabolus æque libere in malum corrumpitur et persistit suo utique voluntario nutu, non alieno impulsu. Et est quidem sciendum quod non ideo dictum sit liberum arbitrium quod æqua inter bonum et malum potestate vel facilitate discurrat aut versetur, cum cadere per se potuerit, et adhuc possit, non autem resurgere nisi per Domini Spiritum. Alioquin nec angelus, nec angeli sancti, cum ita sint boni, ut non possint esse et mali; nec prævaricatores angeli, cum ita sint mali, ut non valeant esse boni, liberi arbitrii esse dicerentur. Sed et nos post resurrectionem illud amissuri sumus, quando utique inseparabiliter alii bonis, alii malis admisti fuerimus. Cæterum nec Deus libero caret arbitrio, nec diabolus, quoniam quod non potest ille esse malus, non infirma facit necessitas; sed firma in bono voluntas et voluntaria firmitas: quodque is non valet in bonum respirare, non aliena facit violenta oppressio, sed sua ipsius in malo obstinata voluntas et voluntaria obstinatio. Igitur potius ex eo liberum dicitur arbitrium, quod sive in bono sive in malo æque liberam faciat voluntatem, cum nec bonus quispiam, nec item malus dici debeat aut esse valeat, nisi volens. Tali etiam ratione non incongrue dicetur ad bonum se et ad malum habere æqualiter, quod utrobique videlicet par sit ei non in electione facilitas, sed in voluntate libertas. Hac sane dignitatis divinæ prærogativa rationalem creaturam singulariter conditor insignivit, quod quemadmodum ipse sui juris erat, sueque ipsius voluntatis, non necessitatis, quod bonus erat. Ita quoque et sui illa quodammodo juris existeret, quatenus nonnisi sua voluntate aut mala fieret, aut juste damneretur; aut bona maneret et merito salvaretur; non quod ei sufficere posset voluntas ad salutem, sed quod eam nullatenus sine sua voluntate consequeretur. Nemo quippe invitus salvabitur, nam quod legitur in Evangelio: *Compelle intrare* (Luc. xiv, 23), item in alio loco: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum* (Joan. vi, 44), nihil impedit; quia profecto quantoscunque compellere et trahere videbatur ad salutem benignus Pater, qui omnes vult salvos fieri, nullum probat salute dignum, quem ante non probaverit voluntarium. Hoc quippe intendit, cum terret ac percutit, ut faciat voluntarios, non ut salvet invitos, quatenus dum malam in bonam mutat voluntatem, transferat non auferat libertatem, cum voluntas cui

semper individua cōmes est libertas, mutari non A possit, nisi in aliam voluntatem. Ipsam vero voluntatem ita ubique sequitur liberum arbitrium, ut, nisi illa penitus esse desinat, ipso non careat. Voluntas vero sicut in bono ita et in malo æque perdurat: æque profecto liberum arbitrium tam in malo quam in bono integrum perseverat. Et quomodo voluntas etiam posita in miseria non desinit esse voluntas; sed dicitur et est misera voluntas, sicut et beata voluntas: ita nec liberum arbitrium destruere, sive quantum in se est aliquatenus imminuere poterit quæcunque adversitas vel necessitas. Manet ergo voluntas libertatis, ubi etiam sit captivitas mentis, tam plena quidem in malis quam in bonis; sed in bonis ordinatior: tam integra quoque pro suo modo in creatura quam in suo creatore, sed in illo poten- B tior quod de Deo, quod ipse liberum habeat arbitrium, Ambrosius ostendit sic scribens ad Gratianum; *Spiritus ubi vult spirat* (Joan. iii, 8). Apostolus quoque dicit, quia omnia operatur unius atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. xii, 11). Prout vult, inquit, id est pro liberæ voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio; nec est aliud liberum arbitrium in Deo, nisi voluntas divina, quæ non necessitate, sed sola bonitate omnia facit. Ejus enim natura bonitas est. Ad hoc autem quod diximus angelos non posse peccare, solent quidam opponere hoc quod dicit Hieronymus: « Solus Deus est in quem peccatum cadere non potest, cætera, cum sint liberi arbitrii, in utramque C partem suam possunt flectere voluntatem. » Sed qualiter hoc intelligendum sit ex his verbis Isidori conjicere possumus: « Angeli mutabiles natura, immutabiles gratia. » Unde concedendum est, boni angeli possunt peccare ex natura sua, id est eorum natura ad hoc non repugnat; nec tamen concedendum est, boni angeli possunt peccare, sed potius non possunt peccare, id est gratia per quam sunt confirmati ad hoc repugnat.

4. *Libertas a peccato.* — Sequitur de libertate a peccato. Est libertas a peccato, de qua dicit Apostolus: *Ubi spiritus, ibi libertas* (II Cor. xiii, 17). Et alibi: *Cum servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ. Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo* (Rom. vi, 18), etc. Et hoc est quod sonat Augustinus: « Homo mali utens libero arbitrio, se perdidit et ipsum, non est amissa libertas a necessitate; sed libertas a peccato. Qui enim facit peccatum servus est peccati (Joan. viii, 34). Hæc libertas a peccato eorum tantum qui dono gratiæ reformantur, non quod penitus sine peccato sint, sed quia non dominatur in eis peccatum, et hæc proprie appellatur libertas. In malo faciendo, ut quibusdam placet, non proprie liberum dicitur arbitrium, cum ratio ibi a voluntate discordet. Voluntas namque appetit quod ratio contradicit. Hinc non est prætermittendum, quod ante peccatum, ad bonum nihil impediebat, ad ejus contrarium nihil coercerat; sine difficultatis obice voluntas bonum appetebat. Post pec-

catum vero antequam liberum arbitrium sit restitutum, premi potest a concupiscentia et vinci: post restitutionem ante confirmationem quæ in futuro erit, premi potest, sed non vinci; post confirmationem nec poterit vinci, nec premi. Est qui dicat quod nemo in hoc sæculo sibi libertatem a peccato possit vindicare; sed verum dicit, si levia aut venialia non exceipit: *Si enim dicimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* (I Joan. i, 8). Sed qui illam posse vindicare asserit, libertatem a criminibus intendit. »

5. *Libertas a miseria.* — Sequitur de libertate a miseria, de qua dicit Apostolus: *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (Rom. viii, 21). De hac, ut quidam asserunt, [nemo] liberabitur; sed, ut aiunt, semper pœna peccati nos in hac vita comitatur. Sed est qui dicat, sanctos homines, qui jam primitias spiritus acceperunt, qui cum Maria optimam partem elegerunt, quandoque per excessum contemplationis raptos in spiritu, quantulumcunque de felicitatis supernæ dulcedine, licet raro et raptim, degustare, et tunc a miseria liberos esse. Qui enim jam tenent partem quæ auferenda non est, experiuntur utique quod futurum est. Sed quod futurum est felicitas est. Porro felicitas et miseria eodem tempore simul esse non possunt. Quoties igitur per spiritum illam participant, toties istam nec sentiunt nec degustant. Sed ut mihi videtur, tantummodo in hoc expertis credendum est. Sed quidquid sit de aliis, Filius, qui non a necessitate, sed a peccato et pœna peccati, liberum liberare venit arbitrium, de quo dictum est Judæis: *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. vii, 36), utramque habuit, libertatem videlicet a peccato et a miseria. Illam potentia et actu, quia peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (Isa. lxi): istam non actu, sed potentia, quia nemo tollebat animam ejus ab eo, sed ipse ponebat eam. Denique teste propheta: *Oblatus est, quia ipse voluit* (Isa. lxi, 7), sicut cum natus ex muliere factus sub lege, videlicet miseriæ, ut eos qui sub eadem lege erant redimeret, et solus liber inter miseros et peccatores, utrumque jugum a fratribus cervicibus excuteret. Libertatem, a necessitate ipse etiam ex humana habuit natura, reliquas ex divina potentia. Primam autem nobis contulit in conditione naturæ, in secunda restauramur a gratia, ultima reservatur nobis in patria. Dicatur igitur prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia vitæ vel gloriæ. Primo quippe in liberam voluntatem, ac voluntariam libertatem conditi sumus nobilis creatura. Secundo, reformamur in innocentia nova in Christo creatura. Tertio, sublimamur in gloria perfecta in spiritu creatura. Prima ergo libertas habet multum honoris, secunda plurimum et virtutis, novissima cumulum jucunditatis. Ex prima quippe præstamus cæteris animantibus, in secunda carnem, per tertiam mortem subjicimus, vel certe sicut in prima subiecit sub pedibus nostris oves et

boves et pecora campi, ita quoque per secundam A spirituales bestias hujus aeris, de quibus dicitur : *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi* (Psal. lxxiii, 19), prosternit æque ac conterit sub pedibus nostris. In ultima tandem plenius nos ipsos nobis submissurus per victoriam corruptionis et mortis, quando scilicet novissima mors destruetur, et nos transibimus, ut dictum est, in libertatem gloriæ filiorum Dei : *Qua libertate Christus nos liberabit, cum nos tradet regnum Deo et Patri* (Gal. v, 1).

6. *Sancti post mortem liberi a peccato et miseria. Homo in hoc sæculo non est liber a peccato et miseria.*

— Est etiam indubitanter sciendum libertatem a peccato et miseria perfectam perfectis inesse animabus carne solutis, cum Deo pariter et Christo atque angelis supercoelestibus, nam sanctis animabus, etsi nondum corpore receperunt, deest quidem de gloria, sed nihil prorsus inest de miseria. Ab hac autem libertate, scilicet a peccato, vel ab illa quæ a miseria dicitur, liberum arbitrium nequaquam nominatur, sed ab ea prorsus quæ libertas a necessitate nuncupatur, eo scilicet quod voluntarium necessario contrarium esse e converso videatur. Nam ex illa quæ dicitur a peccato congruentius forsitan liberum consilium ; et item ex illa quæ dicta est a miseria, liberum potius complacitum posset dici, quam liberum arbitrium. Arbitrium quippe iudicium. Sicut vero iudicii est discernere quid liceat, sic profecto consilii est probare quid expediat vel non expediat. Sic complaciti quoque experiri quid libeat vel non libeat. In hac vita sola plena et integra tam post peccatum quam ante peccatum manet in hominibus libertas arbitrii. Nam libertas consilii ex parte tantum, et in paucis spiritualibus, qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis, quatenus jam non regnet peccatum in eorum mortali corpore. Porro ut non regnet, libertas facit consilii, ut tamen non desit ex integro, captivitas est liberi arbitrii. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est, hoc est cum plena fuerit libertas consilii, nulla jam erit captivitas arbitrii. Et hoc est quod quotidie petimus in oratione, cum dicimus : *Adveniat regnum tuum*. Regnum hoc needum ex toto pervenit in nos, quotidie tamen paulatim adveniat, sensimque magis ac magis dilatat terminos suos, in his duntaxat, quorum per Dei adiutorium interior homo renovatur de die in diem. Soli vero, ut jam dictum est, contemplativi, quando in excessu mentis penna contemplationis sublevantur, utcunque libertate complaciti fruuntur et hoc ex parte satis modica, viceque rarissima.

7. *Omni libertatem habuit primus homo in paradiso, sed in gradu inferiori.* — Deinceps videndum est qualiter vel quatenus primus homo in paradiso totas tres illas quas diximus libertates, id est arbitrii, consilii, complaciti, vel aliis nominibus a necessitate, a peccato, a miseria habuerit. Arbitrii utique libertatem tam post peccatum quam ante pec-

catum semper tenuit inconcussam. Reliquas autem duas, si plenarie habuisset, nunquam a paradiso exsul esset. Habet siquidem unaquæque illarum duos gradus, superiorem et inferiorem. Superior libertas consilii est non posse peccare ; inferior posse non peccare. Item superior potestas complaciti non posse turbari, inferior posse non turbari. Itaque inferiorem utriusque libertatis gradum, simul cum plena libertate arbitrii homo in sui conditione accepit, et de utroque corruit cum peccavit. Corruit autem de posse non peccare in non posse non peccare, amissa ex toto consilii libertate. Itemque de posse non turbari in non posse non turbari, amissa ex toto complaciti libertate. Sola remansit ad poenam libertas arbitrii, per quam utique cæteras amisit. Ipsam tantum amittere non potuit. Per propriam quippe voluntatem servus factus peccati, merito perdidit libertatem consilii. Porro per peccatum factus debitor mortis, quomodo jam retinere valuit libertatem complaciti ? De tribus ergo libertatibus quas accepit, abutendo illa quæ dicitur arbitrii, reliquis sese privavit. In eo autem eo abusus est quod illam, cum accepisset ad gloriam, convertit sibi in contumeliam, juxta testimonium Scripturæ dicentis : *Homo cum in honore esset* (Psal. xlviii, 15), etc. Soli inter animantia datum est homini posse peccare ob prerogativam liberi arbitrii ; datum autem, non ut inde peccaret, sed ut gloriosior appareret, si non peccaret cum peccare posset. Quid namque gloriosius ei esse poterat, quam si de ipso diceretur quod Scriptura perhibet, dicens : *Quis est hic et laudabimus eum?* (Eccli. xxxi, 9.) Unde ita laudabilis : *Fecit enim mirabilia in vita sua* (ibid.). Quæ ? Quia *non erat transgredi, et non est transgressus* (ibid.), nulum tacere et non fecit. Hunc ergo honorem quandiu absque peccato fuit, servavit ; cum peccavit, amisit. Peccavit autem, quia liberum ei fuit, nec aliunde profecto liberum, nisi ex libertate arbitrii, de qua utique inerat ei possibilitas peccandi. Nec fuit tamen culpa dantis, sed abutentis, qui ipsam videlicet facultatem convertit in usum peccandi, quam acceperat ad gloriam non peccandi. Nam, etsi peccavit ex posse quod accepit, non tamen quia potuit, sed quia voluit. Nec enim prævaricante diabolo et angelis ejus, etiam alii prævaricati sunt, non quia non potuerunt, sed quia noluerunt. Peccantis ergo lapsus, non dono est ascribendus potestatis, sed vitæ voluntatis. Lapsus tamen ex voluntate, non jam tamen ex voluntate liberum habet resurgere, qui etiam ante casum nullo suo conatu sine superapposita gratia in melius poterat proficere. Nempe datum fuit voluntati posse stare ne caderet, non tamen resurgere si caderet. Non enim tam facile quis valet exire de fovea quam facile in eam labi. Cecidit sola voluntate homo in foveam peccati, sed non ex voluntate sufficit et posse resurgere, cum jam, etiamsi velit, non possit non peccare. Quid ergo ? Perdidit liberum arbitrium, quoniam non potest non peccare ? Nequaquam. Sed liberum consilium perdidit,

per quod prius habuit non posse peccare, quomodo A et quod non valet utique non turbari, inde misero accidit quod complaciti quoque libertatem amiserit, per quam habuit et antea posse non turbari. Manet ergo et post peccatum liberum arbitrium, et si miserum, tamen integrum, et quod se per se homo non sufficit exequere a peccato, sive miseria, non liberi arbitrii signat destructionem, sed duarum reliquarum libertatum privationem. Neque enim ad liberum arbitrium, quantum in se est, pertinet, aut unquam pertinuit posse vel sapere, sed tantum velle, nec potentem facit creaturam, nec sapientem, sed tantum volentem. Unde apostolus: *Ut non quaecunque, ait, faciatis* (Coloss. iii, 22). Velle, ut dixi, inest nobis ex libero arbitrio non dico velle bonum aut velle malum, sed velle tantum; velle enim bonum profectus B est, velle malum defectus, velle vero simpliciter ipsum est quod vel proficit, vel quod deficit. Porro ipsum ut esset, creans gratia fecit ut proficiat, salvans gratia facit ut deficiat, ipsum se deficit. Ipsum liberum arbitrium nos facit volentes, gratia benivolos. Ex ipso nobis est velle, ex ipsa bonum velle. Simples nempe affectiones insunt nobis tanquam ex nobis, ut velle, timere; additamenta ex gratia, ut velle bonum timere et amare Deum. Nec aliud profecto est, nisi quod gratia ordinat quas donavit creatio, ut nihil aliud sint virtutes, nisi ordinate affectiones. Affectio autem alia ordinata, alia inordinata; inordinata, ut voluntas; unde dictum est: *Nescitis quid petatis* (Marc. xi, 33). Ordinatam docebat qui dicebat: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?* (Matth. xx, 22.) Hoc tunc quidem verbo, sed postmodum etiam exemplo, dicens ad Patrem: *Non quod ego volo, sed quod tu vis* (Matth. xxvi, 39). Similiter timor inordinatus fuit, quando ibi quidam trepidaverunt, ubi non fuit timor. Timorem ordinatum docebat qui dicebat: *Ti- C me te eum qui potest animam et corpus mittere in gehennam* (Matth. v, 29). Amor inordinatus; unde dictum est: *Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem* (Joan. iii, 19). Ordinatus, quem sponsa postulat in Canticis dicens: *Ordinate in me charitatem* (Cant. ii, 4). Ubi simile invenitur, simile dicatur. Tam alias quam predictas affectiones accepi- mus in conditione naturæ, ut essemus aliqua crea- D tura. Earum vero ordinationem in visitatione gratiæ, ut simus Dei creatura. Inde est quod libera voluntas nos faciat nostros, mala diaboli, bona Dei. Quamobrem sentiens Apostolus quid ex natura es- set, quid ex gratia exspectaret, aiebat: *Velle adju- cet mihi, perficere non invenio* (Rom. vii, 18). Scie- bat profecto velle sibi inesse ex libero arbitrio; sed ut ipsum velle perfectum haberet, gratiam sibi ne- cessariam esse. Ad hoc autem duplici gratiæ munere indigemus, videlicet vero sapere quod est volunta- tis ad bonum conversio; et etiam pleno posse, quod est ejusdem in bono confirmatio. Porro perfecta conversio est ad bonum, ut nihil libeat nisi quod deceat vel liceat. Perfecta in bono confirmatio, ut

nihil desit jam quod libeat. Tunc demum perfecta erit voluntas, cum plene fuerit bona et bene plena, quod in futura vita exspectamus, ubi erit verum sa- pere, quantum ad justitiam, verum posse quantum ad gloriam. Verum et plenum addita sunt: alterum ad distinctionem sapientiæ carnis, quæ mors est, itemque sapientiæ mundi, quæ stultitia est apud Deum; alterum ad differentiam illorum de quibus dicitur: *Potentes potenter cruciabuntur* (Sap. vi, 6). Et quoniam, ut dictum est, homo et libertate arbi- trii verum sapere vel plenum posse habere non po- test; igitur habet necessarium Dei virtutem et Dei sapientiam Christum, qui ex eo quod sapientia est, verum ei sapere infundat in restauratione liberi con- sili; et ex eo quod virtus est, plenum posse resti- tuat in reparatione liberi complaciti, quatenus ex altero perfecte bonus peccatum jam nesciat; ex al- tero plene beatus adversi nihil sentiat; sed hoc in futuro exspectamus, quando utraque nunc amissa libertas libero arbitrio plenarie restaurabitur: non quomodo justo cuivis in hoc sæculo quantumque perfecto, non quomodo vel ipsis primis hominibus datum fuit eas habere in paradiso, sed sicut eam nunc angeli possident in cælo.

8. *In tribus libertatibus continetur creatoris imago et similitudo.* — Puto in his tribus libertatibus, scilicet arbitrii, consilii, complaciti, ipsam ad quam con- diti sumus conditoris imaginem atque similitudinem contineri; et imaginem quidem in libertate arbitrii; in reliquis autem duabus bipertitam quamdam con- signari similitudinem. Hinc est fortassis quod so- lum liberum arbitrium sui omnino defectum seu diminutionem non patitur, quod in ipso potissimum æternæ et incommutabilis divinitatis substantiva quædam imago impressa videatur. Nam, etsi habue- rit initium, nescit tamen occasum, nec de justitia vel gratia capit augmentum, nec de peccato sive miseria detrimentum. Quid æternitati similis? Porro in duabus aliis libertatibus, quoniam non so- lum ex parte minui, sed etiam ex toto amitti pos- sunt, accidentaliter quædam magis similitudo sapien- tiæ atque divinæ potentiæ imagini superducta co- gnoscitur. Denique et amissus illas per culpam, et per gratiam recuperaverimus, et quotidie alii qui- dem plus, alii minus, aut in ipsis proficimus, aut ab ipsis deficimus. Possent etiam sic amitti, ut jam non valeant recuperari. Possunt et ita possideri, ut nec amitti valeant aliquo modo vel minui. Hujus bipertitæ similitudinis sapientiæ et potentiæ Dei, non quidem in gradu summo, sed qui ipsi tamen esset proximior, homo in paradiso conditus est. Quid enim vicinior ad non posse peccare vel turbari, in quo utique jam sanctos angelos stare et Deum semper esse dubium non est, quam posse et non peccare et non turbari, in quo homo profecto creatus est? A quo illo per peccatum, imo nobis in illo et cum illo cor- ruentibus, rursus per gratiam non quidem ipsum, sed pro ipso quemdam inferiorem gradum recepimus. Neque enim hic possumus penitus esse sine peccato

seu miseria; possumus tamen gratia juvante nec A peccato superari nec miseria. Divinae igitur similitudinis summum gradum summi angeli tenent, nos infimum, Adam tenuit medium, porro daemones nullum. Supernis nempe spiritibus datum est sine peccato et miseria perdurare; Adæ autem absque his quidem esse, sed non etiam permanere: nobis vero nec esse quidem absque his, sed tantum ipsis non cedere. Cæterum diabolus et membra ejus, sicut nunquam volunt reluctari peccato, sic nunquam possunt declinare poenam peccati. Cum igitur istæ duæ libertates, consilii scilicet atque complaciti, per quas rationali creaturæ vera sapientia et potentia ministratur, ita Deo, prout vult, dispensante, quibusque pro causis, locis et temporibus varientur, quatenus in terris modice, in cœlestibus plenarie, mediocriter in paradiso, apud inferos nullatenus habeantur. Libertas vero arbitrii de ipso quoquo quo condita est statu aliquatenus non mutetur, sed aliquando semper, quantum in se est, a cœlis, terris, inferis possidetur; merito duæ illæ similitudini, hæc imagini deputatur. Et quidem apud inferos quod utraque libertas perierit, illæ scilicet quæ ad similitudinem pertinere dicuntur, Scripturarum testatur auctoritas. Nam verum illie sapere, quod utique de consilii libertate concipitur, omnino non esse locus ille manifestat, ubi legitur: *Quodcumque potest manus tua operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia est apud inferos, quo tu properas (Eccl. ix, 10)*. Et alibi: *In malivolam animam non introibit sapientia (Sap. i, 4)*. Porro de potentia, quæ per libertatem complaciti datur, Evangelium sic loquitur: *Ligate illi pedes et manus, et projicite illum in tenebras exteriores (Matth. xxv, 30)*. Quid nempe manuum pedumque ligatio est, nisi omnimoda potestatis ablatio? Sed neque in hoc sæculo inveniri etiam posset similitudo, sed adhuc hic foeda et deformis jacuisset imago, si non evangelica illa mulier lucernam accenderet, id est sapientia Dei in carne appareret, everreret domum, videlicet vitiorum; drachmam suam requireret quam perdiderat (Luc. xv, 8), hoc est imaginem suam, quæ nativo spoliata decore, sub pelle peccati sordens, tanquam in pulvere latitabat, inventam tergeret, et tolleretur de regione dissimilitudinis, pristinamque in speciem renovatam, similem faceret illam in gloriam sanctorum, imo sibi ipsi quandoque redderet per omnia conformem, cum illud Scripturæ compleretur: *Scimus quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2)*. Et revera cui potius id operis congruebat quam Dei Filio, qui cum sit splendor et figura substantiæ Patris, portans verbo universa, ex utroque facile munitus apparuit, et unde reformaret deformem, et unde debilem confortaret, dum et de splendore figuræ fugans tenebras peccatorum, redderet sapientem, et ex virtute Verbi contra tyrannidem dæmonum potentem efficeret? Venit ergo ipsa forma, cui reformandum erat liberum arbitrium, quia ut pristinam reciperet formam, ex

illa erat reformanda ex qua erat formatum. Forma autem sapientia est, conformatio ut faciat imago in corpore, quod forma facit in orbe. Porro illa attingit a fine usque in finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. viii, 1). Attingit a fine usque ad finem, hoc est a maximo angelo usque ad minimum vermiculum, a maxima creatura usque ad minimam, vel a summo cœlo usque ad inferiores partes terræ. Attingit autem fortiter, non quidem discursione vel locali diffusionem, sed substantiali quadam et ubique presenti fortitudine, qua utique universa potentissime movet et ordinat et ministrat. Et hoc suaviter, id est nulla difficultate, sed placida voluntate; vel attingat a fine usque in finem, hoc est ab ortu creaturæ usque ad finem destinatum a Creatore, sive in quem urget natura, sive quem accelerat causa, sive quem concedit gratia. Sic ergo et liberum arbitrium suo conetur præesse corpori, ut præest sapientia orbi, et hoc fortiter faciat vitis resistendo, et suaviter in conscientia quiescendo, hoc est non ex tristitia aut ex necessitate, quod est initium, non plenitudo sapientiæ; sed prompta et alacri voluntate, quod sacrificium facit acceptum, quoniam hilarem datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7).

9. Est etiam sciendum quod inter divinum Spiritum et carnis appetitum tenet quendam medium locum, id quod dicitur in homine liberum arbitrium, id est humana voluntas, et tanquam in devexo montis latere admodum ardui, inter utrumque pendens; ita in appetitu infirmatur per carnem, ut nisi sedulo Spiritus adjuvet ejus infirmitatem per gratiam, non solum non valeat justitiæ, quæ est juxta Prophetam, sicut montes Dei (Psal. xxxv, 7), ascendendo de virtute in virtutem, apprehendere culmen; sed etiam de vitio in vitium, sui ipsius pondere devoluta, semper ruat in præceps, non solum lege peccati originaliter membris insita, veram etiam consuetudine terrenæ inhabitationis usualiter affectionibus inolita. Hoc loco potest opponi de verbis Apostoli dicentis: *Videam aliam legem repugnantem in membris meis legi mentis, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23)*. Hæc putari possunt cogere voluntatem, et præripere libertatem. At vero quantiscumque quis intus forisve tentationibus urgeatur, libera semper, quantum ad arbitrium spectat, voluntas erit, quippe nihilominus de suo consensu judicabit; quantum autem pertinet ad consilium, sive complacitum, carnis interim concupiscentia vitæque miseria reluctante, minus quidem se liberam sentit, sed prorsus non malam, dummodo non consentit. Simile est quod solent quidam homines conqueri et dicere: Volo habere bonam voluntatem, sed non possum. Sed hoc nequaquam præscribit libertati arbitrii, ut quasi vinum vel necessitatem voluntas in hac parte patiat, sed plane illa libertate, quæ dicitur a peccato, se carere testatur. Nam qui vult habere bonam voluntatem, probat se habere voluntatem. Non enim vult habere bonam, nisi per voluntatem; quod si voluntatem et

libertatem, sed libertatem non a peccato, sed a necessitate: nempe, ut non valeat cum velit habere bonam, sentit quidem deesse libertatem sibi, sed profecto libertatem a peccato; quo utique dolet premi non perimi voluntatem, quanquam jam procul dubio utcumque bonam habet, ubi habere vult. Bonum quippe est quod vult, nec posset bonum velle, nisi bona voluntate, sicut nec velle malum, nisi mala voluntate. Cum bonum volumus, bona est voluntas; cum malum volumus, mala est voluntas: utrobique voluntas, utrobique libertas. Cedit namque voluntati necessitas. Cum autem non valemus quod volumus, sentimus quidem ipsam quodammodo libertatem a peccato esse captivam vel miseram, non tamen amissam. Si opponatur de peccato, quod visus sit Petrus liberum amisisse arbitrium, quando pro timore negavit, jam tunc procul dubio talis erat, quando ab illo quem latere nihil poterat, audivit: *Priusquam gallus cantet, ter me negabis* (Matth. xxvi, 75). Illa utique voluntatis infirmitas per incussum timorem nota, non orta, notum fecit qualiter se, qualiter Christum amaverit; notum autem non Christo, sed Petro. Nam Christus sciebat et ante quid esset in homine. Peccavit non odiendo aut spernendo Christum; sed seipsum amando. Voluntas siquidem quæ cogi non potest, nisi a seipsa; nec mutari, ut longe ante dictum est, in aliam voluntatem, ipsa sese coegit. Quod si sese ipsa coegit, compulsa et compellens, ubi amittere, ibi et recipere visa est libertatem. Vim quippe, quam ipsa sibi intulit, a se pertulit. Porro quod a se voluntas pertulit, ex voluntate fuit: quod ex voluntate fuit, jam non ex necessitate, sed voluntarium fuit, si autem voluntarium, et liberum. Quem sua denique ad negandum voluntas compulit, compulsus est quia voluit; imo non compulsus est, sed consensit; et non alienæ potentie, sed voluntati propriæ, illi utique qua mortem omnimodis evadere voluit. Negavit quidem dolens, non tamen nisi volens. De illis in quibus erat sana voluntas, scriptum est: Occidi possunt, flecti autem nequeunt.

10. *Liberum arbitrium quid agat in homine.* — Diximus quod liberum arbitrium, nulla necessitate vel adversitate sua libertate privetur. Sed tamen licet ita stabile permaneat, sciendum est quod ipsum tantummodo salutem hominis operetur, imo Dei gratia in ipso sive per ipsum. Hic forsitan quæret aliquis, quid in homine agat liberum arbitrium. Breviter respondemus: Salvatur. Tolle liberum arbitrium, non erit quod salvetur; tolle gratiam, non erit unde salvetur. Opus sine duobus effici non potest; uno, a quo fit; altero, cui vel in quo fit. Deus auctor salutis est, liberum arbitrium tantum capax, nec dare illam nisi Deus, nec capere potest nisi liberum arbitrium. Quod ergo a solo Deo et soli datur libero arbitrio, tam absque consensu non potest esse accipientis quam absque gratia dantis, et ita gratiæ operanti salutem cooperari dicitur liberum arbi-

trium, dum consentit, hoc est dum salvatur. Consentire enim salvari est.

11. *Quid gratia. Deus operatur salutem per creaturas tribus modis.* — Et est considerandum quod gratia liberum excitat arbitrium, cum seminat cogitationem; sanat, cum mutat affectum; roborat, cum perducit ad actum; servat, ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tamen illud in primo præveniat, in cæteris comitetur; ad hoc utique præveniens, ut jam sibi deinceps coope- retur; ita tamen quod a sola gratia coeptum est, pariter ab utroque perficiatur, ut mistim, non sigillatim; simul, non vicissim per singulos profectus operentur; non partim gratia, partim liberum arbitrium; sed totum singula opere individuo peragunt.

Totum quidem hoc, et totum illa; sed ut totum in illo, sic totum ex illa. Itaque faciendum [f., fatendum] est, quod non liberi arbitrii, sed Domini est salus. Ipse tamen ad condenda merita nostra, sibi dignatur adhibere creaturarum ministeria, non quibus egeat, sed per quæ vel de quibus proficiat. Operatur ergo illorum salutem, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ: aliquando per creaturam sine ipsa, aliquando per creaturam contra ipsam, aliquando per creaturam cum ipsa. Multa profecto fiunt hominibus salubria per insensibilem creaturam, et item per irrationalem, quæ idcirco dicuntur fieri sine ipsa, quod non queat intellectu carens esse inde conscia. Multa quoque saluti utilia facit Deus per malos sive homines sive angelos; sed quoniam C invitos, ideo contra ipsos. Nam, dum nocere cupientes juvant, quantum aliis valet utilis actio, tantum ipsis nocet perversa intentio. Porro per quos et cum quibus operatur Deus, boni sunt angeli vel homines, qui quod Deus vult, et agunt pariter et volunt; qui enim bono quod opere complent, voluntate consentiunt, opus omnino quod per eos Deus explicat, ipsis communicat. Creatura per quam et sine qua fit aliquid, quid mereri potest? Quid autem illa per quam et contra quam fit, nisi iram? Quid autem illa per quam et cum qua fit, nisi gratiam? In prima itaque nulla, in sequenti mala, in ultima bona conquiruntur merita. Sed fatendum est hæc in illis fieri, quos gratia prævenit. Deus enim hæc tria operatur in nobis, bonum cogitare, velle, perficere. Primum profecto sine nobis, secundum nobiscum, tertium per nos facit. Cavendum autem est, cum hæc intra nos aut nobiscum acitari sentimus, ne nobis, sed soli Dei gratiæ attribuamus. Quid aliud nostra sonant verba, nisi quod Apostolus ait: *Neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix, 16.) Quod sane non ideo dicit, quasi quis velle aut currere possit in vanum; sed quod is qui vult aut currit, non in se, sed in eo a quo accepit et velle et currere, debeat gloriari: Quia, o tu homo, quid habes quod non accepisti? (I Cor. iv, 7.) Crearis, sanaris, salvaris. Quid horum tibi ex te, o homo? quid horum non impossibile libero arbitrio? nec creare qui non eras, nec justificare peccator, nec

mortuus teipsum poteras suscitare. Igitur si recte A sapias, triplicem confiteberis operationem, non quidem liberi arbitrii, sed divinæ gratiæ, in ipso sive de ipso. Prima est creatio, secunda reformatio, tertia consummatio. Primo namque, in Christo creati in libertatem voluntatis. Secundo, reformamur per Christum in Spiritum libertatis, deinde cum Christo confirmandi in statum æternitatis. Siquidem quod non erat, in illo creari oportuit qui erat, per formam reformari deformem, membra non perfici, nisi vel cum capite, quod tunc complebitur, cum omnes occurremus in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, quando apparente Christo vita nostra, apparebimus et nos cum ipso in gloria. Cum autem consummatio fieri habeat de nobis, sive etiam in nobis, non autem a nobis; creatio vero fit et sine nobis: sola, quæ nobiscum quodammodo fit per consensum voluntarium, immerita reputabitur nobis reformatio. Ipsa sunt jejunia nostra, vigiliæ, continentia, opera misericordiæ, cæteraque virtutum exercitia, per quæ utique constat interiorem homi-

nem nostrum renovari de die in diem. In his nempe tribus interior renovatio consistit, rectitudine scilicet intentionis, puritate affectionis, recordatione bonæ operationis, per quam sibi bene conscia memoria enitescit. Quia vero certum est hæc in nobis fieri divino Spiritu, Dei sunt munera. Sed quia cum nostræ voluntatis consensu, nostra sunt merita, a Deo autem voluntas et meritum. Non est enim dubium quin a Deo et velle et perficere pro bona voluntate. Alioquin si recte appelletur, ea quæ nostra dicimus merita, spei sunt quædam seminaria, charitatis incentiva, occultæ prædestinationis indicia, futuræ felicitatis præsagia, via regni, non causa regnandi. Nec in hac re longa disputatione indigemus, cum humana consummatio sit potius inchoatio nominanda, et Paulus dicat: *Si ex operibus, jam non ex gratia* (Rom. xi, 6).

Explicit tractatus de libero arbitrio et gratia, qui si placet, inde HARMONIA dicatur, quia in ipso diversorum sonorum in unum redacta concordia colligatur. Amen.

ANNO DOMINI MCXXX

EPISTOLA G. ABBATIS

AD

A. PRIOREM S. VICTORIS MASSILIENSIS

Arguit Massilienses fratres quod mortuum extumulaverint, queriturque quod debitam sibi non impendant reverentiam.

(Ex archivis S. Victoris cruit D. Furnerius, edidit D. MARTENE, *ampliss. Collect.* t. I, col. 691.)

A. suo præcordiali amico Massiliensi priori et C omni sancto conventui, peccator G. (1), recta sapere, intelligere et opere complere.

Scripsit mihi tua dulcis fraternitas se sincero mentis affectu parvitatæ meæ dilectioni quondam inhæsisse, quodque verum esse fateor, multimodas pietati tuæ gratias refero, adjiciens me tibi ejusdem charitatis spontaneam reddidisse vicissitudinem, quod reali argumento facile probari potest, quod nunquam voluntati tuæ contrarius esse volui; imo forsitan contra quorundam persuasiones te semper ad meliora informare atque provehere studui. Quod vero scripsisti me te et alios charissimos fratres nostros quasi despectissimos servos dimisisse, salva pace tua dico quod hoc modestius dici posset, quoniam

nullatenus vos deserens contempsì, imo semper corde et animo vobiscum sum. Verum cogente necessitatis articulo, corpore tantum non longe secessi a vobis, et negotio vobis noto locum præbere volens, quod corpore præsenis facere nequirem. Conquesta est tua dilectio quod non transmissi tibi speciales litteras: quod non fuit, charissime frater, charitatis oblivio, sed rei familiaris assidua occupatio, et præcipue quod laboriosum est mihi scribere, cum visus oculorum meorum aliquantulum ex ægritudine capitis obtenebretur. Propterea quod querimoniæ tuæ, charissime frater, rationabiliter respondere curavi, nec, si placet, verbis meis tuæ benignitatis aures accommodare non renuas, sed sicut pro te et pro aliis conquestus es, ita pro te et pro aliis,

(1) Is est haud dubium Gausselmus abbas, qui unico duntaxat anno præfuisse dicitur in brevi chronico Massiliensi apud Labbeum, quique statim studio

perfectionis ad Sanctam Balmam se reclusit, contemplationis exercitiis vacaturus; quod miror hactenus a scriptoribus prætermisum.